

Пешкова О. А.,
аспірант кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

ІМПЛІЦИТНІ ТА ЕКСПЛІЦИТНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СЕНСОРНИХ КОДІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОНА ФАУЛЗА “THE MAGUS”)

Анотація. У статті розглядаються лінгвальні маркери синестезії сприйняття в художньому творі на матеріалі роману Джона Фаулза “The Magus”. Мета статті полягає в ідентифікації і систематизації експліцитних та імпліцитних засобів вербалізації сенсорики сприйняття в межах художнього тексту. Для втілення поставлених цілей використовується метод нарративного та вербально-дискурсивного аналізу.

Ключові слова: сенсорний код, сприйняття, імпліцитні та експліцитні маркери, художній текст.

Постановка проблеми. Згадаємо вислів Дідро: «Наші чуття – клавіші, по яких ударяє оточуюча нас природа». Поняття «сприйняття» тісно пов'язане з поняттям «відчуття» (як ціле і його частка). Окремі властивості предметів і явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття, віддзеркалюються у свідомості людини, утворюючи відчуття [2].

Таким чином, сприйняття (перцепція) – це віддзеркалення предметів і явищ в цілому при їх безпосередній дії на органи чуття. Наші відчуття і процеси сприйняття здатні до взаємодії. Пояснюється це тим, що в корі головного мозку всі рецепторні зони плавно переходять одна в одну, між ними немає різких меж. Це дає нам змогу сприймати тони як холодні чи теплі, мати гіркі чи солодкі спогади. Це явище синестезії – злиття декількох відчуттів в єдине ціле [2].

В межах художнього тексту, синестезія – це художній прийом, поєднання в одному тропі різних, іноді далеких асоціацій, який впливає із природної властивості людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що приводить до синтезу кількох відчуттів.

Однією з цілей автора в створенні художнього тексту виступає передача особливої картини світу, яка б поєднувала в своїй сутності різні елементи сприйняття. Певні властивості свідомості автора створюють синестезійну основу, яка є багаторівневим феноменом і полягає в тому, що відчуття сенсорної модальності викликають вторинне відчуття іншої модальності [5, с. 13].

Останнім часом термін «код» виявився в центрі вивчення багатьох гуманітарних наук. У лінгвістиці тексту на базі розуміння тексту як вторинної моделюючої системи і як одиниці культури, тобто системи знаків культурних смислів, формується більш широке розуміння коду. Так, Р. Барт розуміє код як «асоціативні поля, понадтекстову організацію значень, які наві'язують уявлення про певну структуру», а також «конкретну форму» «вже баченого, вже прочитаного, вже зробленого» [1, с. 455–456]. У будь-якому художньому творі він виділяв п'ять кодів (культурний, герменевтичний, символічний, немічний, нарративний), через які йде виникнення смислів тексту. Будь-яке оповідання, на думку Р. Барта, існує в пе-

реплетенні цих кодів, їх постійної «перебивки» один одним [1, с. 455–456].

Дослідники вважають, що сенсорні коди – «сітки», які автор накидає на навколишній світ, членує, категоризує, структурує й оцінює його, – є універсальними [4, с. 232]. Сенсорний код має свої особливості переінтерпретації як «використання знаків однієї сфери на позначення іншої» [7, с. 122]. Сенсорний код знаходить своє відображення в мовному коді, який може бути відображеним в експліцитній та імпліцитній формі в тексті. Семантичне наповнення художнього тексту утворюється завдяки елементам, які належать до різних семіотичних кодів.

В сенсорному коді спостерігається перетин різних видів експерієнціального досвіду, отже, і в мовних засобах на рівні мовного коду це відображено в семантиці мовних одиниць: які використовуються для їх кодування, а в художньому тексті це ускладнюється тим, що це семіотична система складного типу з різномірними способами кодування.

Таким чином, в семантичному просторі кожне джерело інформації слугує для створення загального значення. На мовному рівні змішування кодів сприйняття відбувається в результаті активізації різних сенсорних систем.

Сьогодні все більшої актуальності набуває аналіз семантичного наповнення художнього тексту. Елементи, які виконують цю функцію, належать до різних семіотичних кодів. Проблеми кодування і перекодування семантичних одиниць набувають особливого значення.

Метою статті є ідентифікація й систематизація вербальних маркерів сенсорики сприйняття в межах художнього тексту. Для втілення поставленої мети використовується метод нарративного та вербально-дискурсивного аналізу. Об'єктом статті є мовні відповідники сенсорного коду в художньому тексті. Предметом цієї розвідки є специфіка вербалізації сенсорики сприйняття на матеріалі роману Джона Фаулза “The Magus”.

Виклад основного матеріалу. Фрагменти художнього тексту “The Magus” («Волхв») демонструють специфіку вербалізації результатів поєднання різних систем сприйняття. Мовні маркери сприйняття мають диференційований характер: вони можуть бути експліцитними та імпліцитними (неявними, прихованими та виявленими тільки через зв'язки з іншими об'єктами чи процесами) [3].

Експліцитні маркери сприйняття, в свою чергу, можуть поділятися на підгрупи залежно від залучення сенсорної системи (візуальні, тактильні, слухові, смакові, сомато-сенсорні тощо). Найчастіше в аналізованому тексті саме такого типу маркери мають синестезійний характер: “It was Sunday, *blue as a bird's wing, fresh, hot, in mint condition*” [6, с. 67]. В цьому

прикладі лексема “blue” є вербальним відповідником візуального коду, тоді як лексеми “fresh”, “hot” є маркерами тактильного відчуття. В текстовому фрагменті “*I have pictured a shift, rat-faced Greek Laval*” [6, с. 71] шляхом застосування обороту “have pictured” автор позначає ментальні процеси уяви, а лексема “rat-faced” номінує результат візуального сприйняття.

В текстовому фрагменті “*It was all peace <...> golden air and mute blue distances*” [6, с. 71] спостерігаємо перехрещення дії декількох сенсорних кодів і, як результат, – відповідного перехрещення на рівні вербального кодування мовними засобами шляхом поєднання декількох кодів, а саме візуального, представленого лексемами “golden” та “blue”, та слухового – “mute”.

“*It must have been singing <...> with a sobbing intensity, like a nightingale, but much more brokenly*” [6, с. 70]. На цьому прикладі ілюструється слуховий код.

“*The music came clearly out of the room, and flowed around me and out through the colonnade into the light*” [6, с. 82]. В наведеному прикладі автор за допомогою лексем “music” та “flowed”, відтворюючи атмосферу легкості, плавності, протяжності, застосовує синестезію таких кодів сприйняття: слуховий, тактильний, та візуальний (представлений лексемою “light”).

У фрагменті тексту роману “*I stood silently in a sea of insect sound*” [6, с. 78] лексичні одиниці “silently” та “sound” передають результат аудіального сприйняття, тоді як лексема “sea” відповідає візуальному коду. Аналогічне спостерігаємо і в текстовому фрагменті “*The silence and the stare were alarming and faintly comic*” [6, с. 80], де бачимо поєднання кодів слухового сприйняття та візуального.

Часто спостерігаємо поєднання засобів вербалізації досвіду поєднання смакового та ольфакторного сприйняття: “*I'd forgotten what a delicious meal tea could be*” [6, с. 81], де лексема “delicious” використана для передачі виключно смакового типу перцепції, а у фрагменті “*I smelt it, and it was the same scent a son the towel <...> old-fashioned like sandalwood, the sweet womanish perfume that puzzled me*” [6, с. 89] лексема “sweet”, що первинно позначає характеристику за результатом сприйняття на смак, синестезійно позначає тут запах.

“*I had a feeling someone was watching me. Do you feel that you are being watched?*” [6, с. 88]. В наведеному фрагменті подається приклад сомато-сенсорних кодів сприйняття, які вербалізуються через використання конструкцій “*I had a feeling, being watched*”. Вживання пасивного стану передає емоційну напругу героя, неконтрольованість емоційного стану та ситуації.

Імплицитні маркери сприйняття, на відміну від експліцитних маркерів, передають результат сенсорного сприйняття опосередковано. Наприклад, у фрагменті “*the sea and a strip of bleached stones finally shone*” [6, с. 68] спостерігаємо імплицитну вербалізацію слухового коду, який представлено лексемою “bleached”, через те, що процес шліфування пов'язаний з поступовим накатом хвиль, хоча сама лексема позначає результат візуального сприйняття.

“*A clear bell sounded <...> it clearly had a meaning, and it gave voice to the peculiar state of tension that seemed to pervade both the place and its owner*” [6, с. 86]. Використовуючи лексеми

“clear”, автор передає відчуття чистоти та глибини звуку за рахунок синестетичного опису.

Отже, сприйняття – цілісний, складний, динамічний, цілеспрямований когнітивний процес відображення безпосередньо діючих на органи чуття об'єктів зовнішнього (об'єктивного) світу. Продуктом цього процесу є перцептивні образи, що утворюють суб'єктивну картину світу. Внаслідок перцептивної діяльності відбувається якби зняття зліпків з навколишнього середовища. Результатом сприйняття (перцепції) є перцептивні образи, які в своїх істотних властивостях повторюють оригінали, що їх викликали. Система перцептивних образів у мозку людини складає внутрішню картину світу [2]. Сприйняття відрізняється від уяви (фантазії) саме тим, що відтворює в свідомості людини образи реальності, віддзеркалює зовнішній світ. Таке відображення є результатом безпосередньої дії об'єктів реального світу на органи чуття. Цим перцептивні образи відрізняються від мнемічних, які зберігаються в пам'яті і можуть відтворюватися в уяві поза дією об'єктів реального світу на органи чуття, а також фантастичних, народжених безпосередньо під впливом діяльності уяви людини.

Сприйняття художнього твору може проходити кілька етапів: від поверхневого сприйняття до усвідомлення сутності, глибинного змісту твору. Поверхнєве сприйняття на лінгвальному рівні відбувається завдяки експліцитним конструкціям за допомогою мовних одиниць і не потребують додаткового декодування, тоді як глибинність змісту реалізується через вживання імплицитних маркерів, які містять приховані значення, і їх декодування вимагає від реципієнта додаткових фонових знань.

Висновки. Проаналізовані текстові фрагменти демонструють, що в романі Джона Фаулза “The Magus” автор найчастіше вдається до синестезії сенсорних кодів з метою створення художньої образності, а також в намаганні задіяння максимальної кількості сенсорних відчуттів для формування багатовимірної художньої картини світу. Аналіз текстових фрагментів дає змогу зробити висновок, що експліцитні та імплицитні маркери сприйняття залучають одні й ті самі сенсорні коди та їх перетин активізує різні види експерієнціального досвіду.

Література:

1. Барт Р. Текстовый анализ одной новеллы Эдгара По / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс, 1989. – С. 424–461.
2. Бицько О.К. Психологічні основи художнього сприйняття / О.К. Бицько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Психологічні_основи_художнього_сприйняття.
3. Енциклопедичний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru>.
4. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуроология / В.В. Красных. – М.: ИДТГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
5. Сабанадзе М.Я. Синестезия в подъязыке музыковедения (на материале английского языка): автореф. дисс.... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / М.Я. Сабанадзе; Ленингр. госуд. ун-т им. А.А. Жданова. – Ленинград, 1987. – 21 с.
6. Fowles J. The Magus / J. Fowles. – London: Vintage Books, 2010. – 672 p.
7. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: CUP, 1980. – 242 p.

Пешкова Е. А. ИмPLICITные и эксплицитные средства вербализации сенсорных кодов в художественном тексте (на материале романа Джона Фаулза “The Magus”)

Аннотация. В статье рассматриваются лингвальные маркеры синестезии восприятия в художественном произведении на материале романа Джона Фаулза “The Magus”. Цель статьи заключается в идентификации и систематизации эксплицитных и имплицитных средств вербализации сенсорики восприятия в пределах художественного текста. Для воплощения поставленных целей используется метод нарративного и вербально-дискурсивного анализа.

Ключевые слова: сенсорный код, восприятие, имплицитные и эксплицитные маркеры, художественный текст.

Pieshkova O. Implicit and explicit means of verbalization of sensory codes in literary text (based on the novel by John Fowles “The Magus”)

Summary. This article discusses lingual markers synaesthesia of perception in the artwork on the material of John Fowles’s novel “The Magus”. The purpose of the article is to identify and organize explicit and implicit means of verbalization sensory perception within a literary text. To implement these goals the method of narrative and verbal and discursive analysis.

Key words: sensory code, perception, implicit and explicit markers, literary text.